

1-3 IJseenden in prachtkleed.

De IJseend

Een zeer bijzondere en wat luidruchtige eend

Wat de IJseend bijzonder maakt is zijn uiterlijk met zijn bijzondere staartvorm, maar ook zijn verenkleed dat ze per jaar meerdere keren wisselen, in vergelijking met de andere eendensoorten.

Tekst: Toon Selten

Foto's: Nico van Wijk, Armin Klaassen

Luidruchtig

Het luidruchtige zit hem in het voortdurende geluid dat ze onderling maken en waardoor ze vroeger door de Indianen in Noord-Amerika de naam Old squaw (oude vrouw) gekregen hebben. Tegenwoordig wordt de naam Longtailed duck meestal gebruikt. Tijdens de balts wordt een meer jodelend geluid gemaakt door de woorden dat zeer ver te horen is. Ook de naam Clangula (Clangula hyemalis) is afgeleid van clangere, hetgeen 'weerklinken' betekent, hyemalis betekent 'van de winter.'

De gebieden waar IJseenden broeden en voorkomen

De broedgebieden liggen zeer noordelijk in vrijwel het gehele Arctisch gebied. In het westen is dit Alaska, het noordelijk deel van Canada, Groenland en IJsland. In het oostelijk deel is dit vrijwel over het gehele noorden van Europa en Azië. Van de Scandinavische landen tot Siberië.

Overwinteren doen ze zuidelijker. In het westen is dit vooral de oost- en westkust van Noord-Amerika en IJsland. Oostelijk vormt met name de Oostzee het belangrijkste overwinteringsgebied. Daar komen ze in de winter met duizenden bij elkaar, maar ook in de Noordzee en oostelijk in de Kaspische zee en op de Beringzee tot het Russische schiereiland Kamtsjatka en op de Koerillen. In de winter kunnen we ook bij ons IJseenden waarnemen. Vooral langs de kust bij de Waddeneilanden zijn soms grote groepen en dikwijls enkele stelletjes. Ook de zeezijde van de Brouwersdam is een bekende plek, evenals langs de Kennemerduinen. Het IJssel- en Markermeer en de randmeren zijn eveneens plaatsen waar je ze kan aantreffen. Verder in het binnenland is het uitzonderlijk als je ze daar ziet. Toch komt dat een enkele keer voor. Zo zijn ze gezien in de Biesbosch en zelfs in de Maasduinen op het Reindersmeer bij Well in Limburg heeft er eentje de winter in 2016/2017 doorgebracht. Ook op de Maas zijn ze een enkele keer waargenomen. Dit zijn echter meestal losse individuen.

Een bijzondere verschijning

Het zijn kleine duikeendjes, ongeveer de grote van de bekende Kuifeendjes. Wat direct opvalt is de korte maar brede snavel. Deze is aan de basis donker leigrijs tot zwart en aan de punt ook zwart met daartussen een bandje met een zuurstokroze kleur. Ook opvallend is de staart, de middelste staartpennen zijn verlengd en kunnen tot 24 cm lang zijn.

Het verenkleed is afhankelijk van het seizoen, ze hebben zowel een winter- als zomerkleed en kennen een eclipsrui. Mijns inziens is het winterkleed bij de woerd van november tot april/mei het fraaiste. Ze zijn dan overwegend wit.

Volwassen eendje in zomerkleed.

De kop is geheel wit met uitzondering van een grijze vlek op de zijkant rond de ogen, alleen direct rond de ogen zit weer een witte ring. Verder een donkerbruine oorvlek die gedeeltelijk doorloopt op de zijkant van de hals. De borst is scherp begrensd en donker zwartbruin met een doorlopende donkere band naar de eveneens zwartbruine rug, ze hebben een witte staart, maar de verlengde staartpennen zijn zwart, evenals de vleugels. De verlengde schouderveren zijn grijs. De flanken zijn parelgrijs, buik en onderstaart zijn wit.

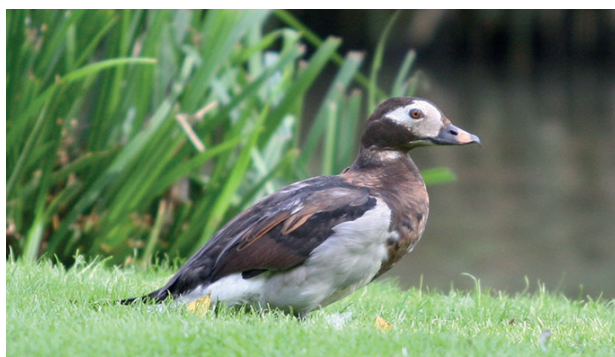
In zomerkleed van mei tot juni/juli, zijn hals en kop chocoladebruin met uitzondering van een lichtgrijze vlek rond de ogen. De veren van hals, borst en rug hebben dan lichtbruine zoompjes. Het eclipskleed van juli tot oktober lijkt veel op het zomerkleed maar is op de borst wat dwars

Trio IJseenden in zomerkleed. (AK)

Schitterende woerd van de IJseend in prachtkleed.

Een woerd in zomerkleed.

Een fokgroep van IJseenden in september in eclipsrui.

gestreept en de lichtgrijze vlek op de kop is groter. De eendjes hebben weliswaar een winter- en zomerkleed maar de verschillen zijn niet zo groot. In winterkleed is het eendje overwegend bruin maar met een grote lichte vlek rond de ogen, borst en hals zijn gescheiden door een lichte niet scherp begrensde band. Ook buik en onderstaart zijn wit. In zomerkleed is de kop bijna geheel bruin met alleen nog wat wit rond de ogen. Verder zijn ze bijna gelijk aan het winterkleed, alleen is het bruin op rug soms wat donkerder.

Levenswijze

Buiten het broedseizoen leven ze op open zee, in kleine of soms zeer grote groepen. Voeden doen ze zich dan met schaaldieren, kreeften, krabbetjes, mosselen en kleine visjes. Ze duiken hiervoor zeer diep tot wel 20 meter en kunnen verscheidene minuten onder water blijven. Ook bij gevaar nemen ze een diepe duik. Dit heeft echter tot gevolg dat ze nogal eens in visnetten verstrikt raken en verdrinken. Dit vormt naast olievervuiling de belangrijkste bedreiging.

De paarvorming vindt al 's winters plaats. Tijdens de balts zwemmen de woerden met omhoog gestoken staartveren om het eendje heen. De hals ver uitgestrekt in de richting van het eendje, of door kop en hals achterover op de rug te werpen. Tijdens het baltsen richt de woerd de kopveren op waardoor hij een hoger voorhoofd lijkt te krijgen. Onder-tussen laten ze regelmatig hun jodelende en verdragende roep horen.

Het begin van het broedseizoen is afhankelijk van de plaats. Hoe noordelijker het broedgebied is, hoe later, dit varieert van half mei tot juli. Het broedgebied zijn toen-dra's, veelal kort bij kleine meertjes of andere ondiepe plassen en moerassen. Ook hierin zijn ze bijzonder, want ze broeden het noordelijkst van alle eenden bij een gemiddelde temperatuur van 1 tot 2° C. Ze voeden zich hier vooral met insecten, insectenlarven en slakken, maar ze eten dan ook wel zaden, grassen en waterplanten. Ze broeden in kleine of grotere kolonies maar met een onder-linge afstand van enkele meters zodat ze toch een klein territorium hebben. De kolonies bevinden zich ook dikwijls in de buurt van nesten van Roodhalsganzen en Noordse sterns, voor hun hulp bij het opmerken van vijanden en het verjagen daarvan. Het nest bestaat uit een kuiltje in de grond soms onder een lage struik of tussen enkele stenen. Het wordt hoofdzakelijk bekleed met wat gras en heel veel dons. Hierin worden 5 tot 9 gelige tot olijfgroengrijze eieren

gelegd die tussen de 24 en 27 dagen worden uitgebroed. Het eendje broedt alleen, maar het woerdje blijft in de buurt. Het eendje gaat alleen 's nachts van het nest om te fourageren. Het nest wordt dan zorgvuldig met dons en ander nestmateriaal afgedekt. Het woerdje begeleid en bewaakt haar op de weg naar het water. Als de kuikens uitgekomen zijn, worden ze door het eendje begeleidt naar het dichtstbijzijnde water. Hier verblijven ze enkele weken waarna ze op trek gaan naar zee. Het woerdje begint intussen aan zijn eclipsrui. Na ongeveer vijf weken zijn de jongen vliegvlug. Dat is de kortste tijd voor eendjes. Dit moet echter wel, want zo noordelijk valt al vroeg de winter in en moeten ze goed kunnen vliegen naar de overwint-ringsgebieden. Ze worden het tweede jaar geslachtsrijp.

In volièremilieu is het zeker geen algemene soort

Ze stellen dan ook hogere eisen dan de meeste eenden in gevangenschap. Dit is bij veel zee-eenden het geval. Ze hebben zeer schoon stromend water nodig en een zeer goede hygiëne. In hun natuurlijke biotoop kunnen ze profiteren van de Poolzomer met de lange dagen en kun-nen ze door het zonlicht veel vitamine D aanmaken. Hier kunnen ze dat niet en komen ze dit vooral in het najaar en de winter tekort. Hierdoor zijn ze gevoeliger voor schimmels, maar ze hebben ook dikwijls last van andere infecties. Daarom dient het voer aangevuld te worden met vitamine en mineralenpreparaten. Ze hebben uiteraard ook speci-aal zee-eendenvoer nodig, wat men kan aanvullen met gedroogde garnalen en ingevroren visjes.

Ook in gevangenschap broeden ze op de grond onder wat struiken of boompjes. Ofschoon ze al het tweede jaar geslachtsrijp zijn is het toch dikwijls pas het derde jaar dat ze tot voortplanting overgaan. De kuikens hebben een donkerbruin met grijswit donspakje. Evenals in de natuur groeien ze zeer snel en hebben ze minder warmte nodig dan andere eendenkuikens.

Doch ook de opfok van de kuikens gaat soms gepaard met stofwisselingsproblemen. In Engeland werden in de jaren 30 de eerste fokpogingen ondernomen met uit het wild geraapte eieren en later na 1960 met uit het wild gevan-gen vogels. Men kampte echter ook met stofwisseling- en ruiproblemen. Zodoende duurde het tot 1971 voordat men in Engeland succes had. Daarna volgde Duitsland in 1983 en Amerika in 1987. Als alles zonder problemen zou verlo-pen, zouden er zeker meer van deze bijzondere eenden in collecties gehouden worden. ●

Ijseenden kuikens. (AK)

Halfwas kuikens genietend van de schaduw. (AK)